

Kvitnúce mestá

Komunitné záhrady
Mestské včely

živica
INŠPIRUJEME K ZMENE

**vzdelávacie
centrum zaježová**

REALIZUJE ŽIVICA

**zážitkové školy
v prírode**

**teambuildingy
pre firmy**

**netradičná
dovolenka
pre rodiny**

**kurzy
pre
verejnosť**

**ústranie
pre hľadajúcich**

MIESTO, KDE ČLOVEK VNÍMA

lazy pri Zvolene • inšpirujeme k zmene • vítame každého

www.zivica.sk/zajezova

Kvitnúce mestá

Komunitné záhrady
Mestské včely

PROGRAM ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁCE
SWISS-SLOVAK COOPERATION PROGRAMME

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Slovenská
republika

Na projekte sa finančne spolupodieľajú
Švajčiarska konfederácia a Slovenská republika.

BLOKOVÝ GRANT PRE MVO A PODPORU PARTNERSTIEV ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁCE
REALIZUJE NADÁCIA EKOPOLIS
V SPOLUPRÁCI S PARTNERMI NADÁCIOU SOCIA A KARPATSKOU NADÁCIOU

nadácia
ekopolis

soc'za

WWW.BGSFM.SK

TENTO PROJEKT JE PODPorený PROSTREDNÍCTVOM
PROGRAMU ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁCE
V RÁMCI ROZŠÍRENEJ EURÓPSKEJ ÚNIE

PROJEKT
FINANČNE
PODPORILA AJ
SPOLOČNOSŤ
dm drogerie
markt, s. r. o.

PARTNEROM
VODÁRENSKEJ
KOMUNITNEJ ZÁHRADY
JE BRATISLAVSKÁ
VODÁRENSKÁ
SPOLOČNOSŤ, A. S.

ŠVAJČIARSKY PARTNER PROJEKTU

Obsah

Na úvod...	5
Čo je to komunitná záhrada?	6
Inšpirácie	7
Komunitné záhrady vo svete	7
Záhrady na Slovensku	10
Projektové záhrady	13
Ako vytvoriť komunitnú záhradu v 10 praktických krokoch	16
Mestské včely	19
Prečo mestské včely?	19
Včely vo svete	20
Projektové včelnice	23
Praktické tipy ako začať chovať mestské včely ..	25

Na úvod...

FOTO: SLAVO UHRÍN

Držíte v rukách bulletin, ktorý v sebe sumarizuje výsledky takmer dvojročnej práce na projekte *Nevyšliapanou cestou*. Cieľom projektu bolo ukázať alternatívy života v meste, ktoré zvyšujú jeho potravinovú bezpečnosť a ekonomickú sebestačnosť a berú ohľad na životné prostredie. Projekt na Slovensko priniesol **model trvalo udržateľného spôsobu života v meste** od švajčiarskeho partnera *Urban Agriculture Netz Basel*, ktorý všetky aktivity realizuje v Bazileji.

V dvoch vybraných mestách – Zvolen a Bratislava – mal projekt za cieľ ukázať **úspešné eko-komunitné aktivity**. V oboch mestách vyrástli **komunitné záhrady**, osadili sa **mestské včelíny** a začala fungovať **lokálna doplnková mena „živec“**, ktorá minimalizuje únik finančných tokov mimo komunity a tým zvyšuje jej sebestačnosť.

Projekt vzbudil veľkú mediálnu aj občiansku odozvu a čo všetko a ako sa nám v ňom podarilo nájdete na ďalších stranách a na webových stránkach jednotlivých aktivít projektu.

„V panelákovom byte mi chýbalo miesto na pestovanie. Hoci máme balkón, možnosti boli obmedzené a to najmä pre moje tri deti. Odkedy som sa stala členkou Vodárenskej komunitnej záhrady, trávime tam s deťmi veľa času. Ja pestujem čerstvú zeleninu a bylinky a deti pomáhajú a trávia čas vonku v bezpečnom a inšpiratívnom priestore. Spoznali sme tu veľa zaujímavých ľudí a deti našli nových kamarátov. Som rada, že tu záhrada funguje a teším sa na ďalšie sezóny,“ hovorí Janka Buchtová.

Čo je to komunitná záhrada?

Komunitná záhrada je miesto, kde sa ľudia stretávajú, aby spoločne vytvárali, rozvíjali a udržiavali zelený priestor uprostred svojej komunity. Priestor, ktorý zapája, vzdeláva a zblížuje ľudí.

Vytváranie takýchto záhrad v mestách sa stáva novou možnosťou ako **zveľadiť verejné priestranstvá a nevyužívané plochy**. Trávnaté plochy na sídliskách, parky, opustené pozemky alebo dokonca strechy budov sú ideálnym miestom pre ich zakladanie. Pestuje sa tu najmä **zelenina, ovocie a bylinky**, ale aj kvety a kríky. Ak je k dispozícii dost' miesta, vysádzajú sa stromy. Súčasťou môžu byť rôzne príbytky a úkryty pre užitočné živočíchy (napr. vtáky, užovky, jašterice, ježe alebo včely).

Vlastná úroda vypestovaná v meste je jedným z krokov smerom **k lokálnej produkcii a potravinovej sebestačnosti**. Pre mnohých ľudí je to tiež jediná možnosť, ako si niečo dopestovať a takéto potraviny majú pre každého záhradkára veľkú hodnotu. Väčšinou sa tu uplatňujú **princípy ekologického pestovania**. Ani zabezpečenie kvalitnej pôdy nie je problém, umožňujú tu **vyvýšené záhony** alebo **pestovanie v prepravkách**. Záhrady v meste sú tiež jednou

FOTO NA STRANE: SLAVO UHRÍN

z mála možností, ako **oboznámiť deti s pôvodom zeleniny a ovocia** a vôbec s pestovaním.

„V komunitnej záhrade sa veľmi prirodzene vytvárajú vzťahy medzi ľuďmi. Stretávanie sa na takomto mieste je oveľa osobnejšie ako mnohé iné príležitosti, ktoré mesto na medziľudské kontakty ponúka. Práca so zemou a nové priateľstvá sú pre mnohých z nás aj skvelou terapiou,“ hovorí Janka Buchtová z Vodárenskej záhrady.

V záhrade sa dá vytvoriť priestor pre **všetky vekové kategórie** a tiež pre **rôzne aktivity**. Posekanie pre starších aj mladších, herné prvky pre deti, prvky pre športové hry, alebo čokoľvek, čo tu ľuďom spríjemní čas.

Inšpirácie Komunitné záhrady vo svete

Koncept komunitných záhrad sa po prvý krát objavil už okolo roku 1890 v mestách v USA a prvá takáto záhrada bola vybudovaná v Detroite. Počas Veľkej hospodárskej krízy v 1930 dávali komunitné záhrady možnosť pestovania vlastných potravín pre nezamestnaných. Počas II. svetovej vojny vyzývala kampaň nazvaná „Záhrada víťazstva“ (Victory Garden) ľudí, aby si pestovali jedlo pre svoju osobnú potrebu, oddych a zlepšenie morálky.

Po skončení vojny ostalo fungovať iba zopár záhrad a práve oni dali základ na znovuzrodenie komunitných záhrad v 1970-tych rokoch. Obnova tohto konceptu bola odpoveďou na spustnuté mestské prostredie, zvyšujúcu sa infláciu, obavy zo zhoršujúceho sa stavu životného prostredia, ako aj túžbu vybudovať susedské vzťahy. Dnes fungujú komunitné záhrady po celom svete a získavajú čoraz väčšiu obľubu.

AUSTRÁLIA

Prvá komunitná záhrada tu bola založená v roku 1977 v Nunawadingu vo Viktórii. Pozostáva z dvoch samostatných záhrad – Jolimont a Slater. Záhrada v Jolimont bola založená v 1977 a funguje dodnes. O pár rokov neskôr niektorí členovia žijúci blízko Slater našli voľný pozemok a založili ďalšiu záhradu.

Jolimont má 140 políčok, Slater 48. Členovia sa starajú o svoje políčka a cestičky okolo nich. Všetci musia pestovať podľa

FOTO: [HTTP://SLATER.NCG.ORG.AU/WP-CONTENT/UPLOADS/2014/02/GABE-BOY.JPG](http://slater.ncg.org.au/wp-content/uploads/2014/02/Gabe-Boy.jpg)

pravidiel ekologického poľnohospodárstva a navštíviť dve spoločné brigády za rok. Pestuje sa tu najmä zelenina a kvety.

USA

V záhrade vo Winston-Saleme v USA rastú mrkvy a kapusta už viac ako 250 rokov. Práve sem prišli v 1753 prisťahovalci z Moravy a založili tu spolu komunitnú záhradu nazvanú

„Bethabara“, ktorá s úspechom funguje dodnes. Na konci každej sezóny v čase zberu úrody sa tu zídu dôchodcovia, dospelí aj deti a vzdávajú vďaka za úrodu. Neskôr sa zídu znovu okolo jedného stola a pochutnajú si na spoločne pripravenom jedle z vlastnej úrody. Rozprávajú sa o semienkach a sadenicích a tohtoročnom počasí. Hovoria o tom, čo sa podarilo a čo treba budúci rok zmeniť.

VEĽKÁ BRITÁNIA

Incredible Edible (Neuveriteľne jedlý) je projekt mestského záhradníčenia. Začali ho Pamela Warhurst, Mary Clear a skupina podobne zmyšľajúcich ľudí

FOTO: [HTTP://WWW.INCREDIBLE-EDIBLE-TODMORDEN.CO.UK/PICTURES?SMD_GLY_7E7F=124](http://www.incredible-edible-todmorden.co.uk/pictures?smd_gly_7e7f=124)

v roku 2008 v meste Todmorden. Projekt chcel spojiť ľudí pomocou aktivít okolo lokálneho jedla, zmeniť ich chovanie k životnému prostrediu a vytvoriť milší a udržateľnejší svet.

Od svojho vzniku inšpiroval komunitu po celom svete, aby začali pestovať jedlo na voľných a zanedbaných plochách a aby sa o vypestované jedlo delili. Funguje to trochu na princípe partizánskeho záhradníčenia - Guerilla Gardening - aktivisti nájdu voľnú nevyužívanú plochu a zasadia tam jedlé rastliny, zeleninu, bylinky. Podľa zákona sa na cudzom pozemku nesmie nič stavať - o sadení sa ale nič nehovorí. Ak by majiteľ nesúhlasil, treba pozemok uviesť do pôvodného stavu - v Todmordene sa ale ešte nikto nestožoval. A pribúdajú aj ľudia, ktorí dávajú svoje pozemky k dispozícii. A mesto sa postupne mení na jedlú záhradu.

Obyvatelia zároveň spoznávajú jeden druhého a v meste klesla miera vandalizmu. Kládie sa tu dôraz na sebestačnosť, podporu miestnych výrobcov a producentov a tovar „s príbehom“. Vznikla aj nová ulica - Pollination street (Opeľovacia). Upozorňuje na problém včiel a dôležitosť opeľovania.

KOMUNITNÁ ZÁHRADA
LANDHOF, BAZILEJ ŠVAJČIARSKO
FOTO: ARCHÍV ŽIVICA

ŠVAJČIARSKO

Komunitná záhrada Landhof vyrástla v roku 2012 na mieste nevyužívaného parkoviska vo vnútrobloku sídliska v Bazileji. Aktivisti sem navozili zeminu, vybudovali záhony, postavili pec na chlieb, hmyzí hotel, osadili úle so včelami a priľahlú garáž zmenili na komunitnú klubovňu.

„Naša permakultúrna záhrada dostala niekoľko ocenení a okrem pestovania úspešne pracuje na koncepcii „lokálne jedlo pre lokálnych ľudí“ týkajúcej sa väčšej potravinovej nezávislosti v meste. Slúži aj ako kultúrny priestor - často v nej usporadúvame rôzne workshopy aj kultúrne akcie,“ hovorí jeden zo zakladateľov záhrady Bastiaan Frich.

„Mesto chcelo na tomto mieste postaviť ďalší dom pre mladé rodiny. Ja som im na to povedal: V našej záhrade sa stretli dvaja mladí, ktorí tu vedľa seba bývali a ani sa nepoznali. V záhrade sa zoznámili a po čase sa nastahovali do spoločného bytu a jeden tak ostal voľný pre inú mladú rodinu. Záhrada spája ľudí a rieši aj bytový problém. Mesto potom od stavby upustilo,“ dodáva Bastiaan Frich.

FOTO: [HTTP://PRAZELENINA.CZ/WP-CONTENT/UPLOADS/2013/07/PRAZELENINA_ZHORA1-1024X768.JPG](http://prazelenina.cz/wp-content/uploads/2013/07/prazelenina_zhora1-1024x768.jpg)

NEMECKO

Organizácia Nomadisch Grün spustila Prinzessinnengärten ako pilotný projekt v lete 2009 na Moritzplatz v Berlíne Kreuzbergu, mieste, ktoré bolo skládkou viac ako pol storočie. Spolu s priateľmi, aktivistami a susedmi vypratali odpad, postavili mobilné záhony a začali zberať prvú úrodu.

Prinzessinnengärten je miestom, kde sa môžu miestni ľudia stretnúť a experimentovať a objavovať organické pestovanie jedla, biodiverzitu a kroky k ochrane klímy. Snažia sa zvýšiť biologickú, sociálnu a kultúrnu rôznorodosť v okolí a skúšať nové cesty spolužitia v meste.

FOTO: [HTTP://PRINZESSINNENGARTEN.NET/WP-CONTENT/UPLOADS/2009/06/PANOFERTIG_KL_WEB1.JPG](http://prinzessinnengarten.net/wp-content/uploads/2009/06/panofertig_kl_web1.jpg)

ČESKO

Projekt komunitnej záhrady Prazelenina funguje od roku 2012. Ponúka miestnej komunite pestovateľov možnosť pestovať plodiny aj medziľudské vzťahy.

Prazelenina zabezpečuje základné zázemie, ako je miesto, záhony, zemina, náradie a voda. Na ostatnom sa ľudia podieľajú spoločne. Záhrada sa nachádza v pražských Holešovičiach. Prazelenina tu zaplnila životom priestor bývalého parkoviska. V rámci záhrady funguje kaviareň v maringotke, pieskovisko, ihrisko na pétanque či kubb a ďalší občasný program.

Záhrady na Slovensku

SASINKOVA 21, BRATISLAVA
FOTO: IDA FURIKOVÁ

BRATISLAVA

MOBILNÁ ZÁHRADA SASINKOVA 21

Túto záhradu zastrešuje občianske združenie Vnútroblok. Vznikla na jar 2013 a dnes už v nej stojí viac než 40 pestovacích boxov, o ktoré sa stará zhruba 30 ľudí. Záhradkári sú z blízkeho okolia, patrí medzi nich napr. aj skupina kamarátov s mentálnym postihnutím a s poruchou autistického spektra z občianskeho združenia, ktoré má sídlo blízko záhrady.

KRASŇANSKÝ ZELOVEC

Je to prvá bratislavská mestská záhrada. O priestor, ktorý zastrešuje Rodinné centrum Ráčik, sa stará zhruba 27 rodín. Táto komunita si vlastnými rukami postavila oplotenie, vybudova-

la záhony aj rezervoár na vodu a priviezla a zútlnila maringotku.

„Krasňanský zelovec je miestom, kde sa pri spoločnom záujme stretli rodiny, ktoré by sa možno inak nespoznali. Záhradka priniesla spoluprácu a zdieľanie radosť a starostí sídliskovej komunity, ktoré sú pre mňa rovnako dôležité ako radosť z dopestovanej úrody,“ hovorí jeden zo zakladateľov Miroslav Dudlák.

ZÁHRADA NA BIELOM KRÍŽI

Združenie ZELENÁ HLIADKA dalo do poriadku 3 susediace záhradkárske plochy. Upravili náradovňu a poradili si s vysokánskou burinou, zanedbanými drevinami

a smetami. Dnes je toto miesto ich centrálou s mnohými spoločenskými podujatiami.

„Naša záhrada je špecifická tým, že vznikla ako súčasť aktivít už existujúceho zoskupenia dobrovoľníkov pod značkou Zelené hliadky. Pre mňa aj pre ostatných dobrovoľníkov je priestorom, kde sa môžeme stretávať, realizovať svoje záhradkárske sny a zároveň je to náš priestor. Nemusíme sa na nikoho pýtať a nikoho o nič žiadať,“ vysvetľuje Matúš Čupka.

POD PYRAMÍDOU

Roky nevyužívanú betónovú terasu na budove Slovenského rozhlasu na Mýtnej ulici sa rozhodla RTVS v spolupráci s občianskym združením Jedlé mesto premeniť na komunitnú mestskú záhradu. Plocha od septembra 2014 ponúka návštevníkom okrem záhradných prvkov a lavičiek aj kaviareň a bistro, v pláne je tiež organizovať tu koncerty a divadelné predstavenia.

ZÁHRADA NA BIELOM KRÍŽI,
BRATISLAVA FOTO: IDA
FURIKOVÁ

KRASŇANSKÝ ZELOVEC, BRATISLAVA ZDROJ:
[HTTP://KRASNANSKYZELOVOC.BLOGSPOT.SK/](http://KRASNANSKYZELOVOC.BLOGSPOT.SK/)

BANSKÁ BYSTRICA

KOMUNITNÁ ZÁHRADA V SÁSOVEJ

Vyrástla na jar 2014 v rámci pestrých aktivít Komunitného centra Sásová. Priestor sa nachádza na okraji najväčšieho sídliska v meste a ponúka aktivity pre všetky generácie – od škôlkarov po seniorov.

ŽILINA

Vďaka projektu Komunitné záhrady, ktorý zastrešuje Nadácia Pontis, si Žilinčania od roku 2011 upravili viaceré verejné priestranstvá. Vznikli tu záhrady na niekoľkých sídliskách, v školských priestoroch a aj na pozemku Ekocentra Lesopark.

KOŠICE A PREŠOV

Občianske združenie SOSNA pomohlo vzniku komunitných záhrad v obidvoch týchto mestách.

KOMUNITNÁ ZÁHRADA DORKA je vybudovaná v areáli centra pre obnovu rodiny. Stala sa teda aj relaxačným a terapeutickým miestom pre ľudí s náročnými životnými osudmi.

rickým miestom pre ľudí s náročnými životnými osudmi.

KOMUNITNÁ ZÁHRADA PRI EVANJELICKEJ MATERSKEJ ŠKOLE v Košiciach prepojila deti, učiteľov, rodičov a starých rodičov aj obyvateľov sídliska. Školský dvor sa premenil na miesto s novým významom.

KOMUNITNÁ ZÁHRADA
OZ BARLIČKA V PREŠOVE FOTO:
ARCHÍV SOSNA

**KOMUNITNÁ ZÁHRADA
BARLIČKA** v Prešove vyrástla
z iniciatívy o. z. Barlička. Vznikol
tu priestor nie len pre organické
pestovanie, ale aj pre terapiu
a seberealizáciu telesne a men-
tálne postihnutých ľudí.

**KOMUNITNÁ ZÁHRADA
PRI VÝMENNÍKU
NA WUPPERTÁLSKEJ ULICI**
v Košiciach patrí k budove
Výmenníka – sú to rekonštru-
ované budovy nevyužívaných
výmenníkov tepla na sídliskách
v Košiciach, ktoré po úpravách
slúžia ako miesta stretávania sa
a realizácie aktivít pre miestnu
komunitu.

NITRA

KOMUNITNÁ ZÁHRADA KOZA

V zaujímavom mestskom
priestore HIDEPARK si popri
hudobných akciách a rôznych
workshopoch našla miesto aj
záhrada, ktorej súčasťou je napr.
aj jazierko a jedlý les. Správcami
sú tu občianske združenia Cam-
panula a Poznaj a chráň.

KOMUNITNÁ ZÁHRADA KOZA,
NITRA ZDROJ: [HTTPS://WWW.
FACEBOOK.COM/352265796344/
PHOTOS](https://www.facebook.com/352265796344/photos)

PIEŠŤANY

**PIEŠŤANSKÁ KOMUNITNÁ
ZÁHRADA** je prvou komunit-
nou záhradou v meste. Na po-
zemku, ktorý poskytol ochotný
majiteľ, pretože sa oň nemohol
starat', vyrástla pod krídlami ob-
čianskeho združenia Sieť dobra.

FOTO: OZ SIEŤ DOBRA

SPIŠSKÁ NOVÁ VES

ZáZeMie

Na mieste bývalého plážové-
ho kúpaliska pri sídlisku Mier
dobrovoľníci vytvorili Zázračné
zelené miesto, v skratke „ZáZe-
Mie“. Ide o projekt komunitnej
záhrady, ktorý bol zrealizovaný
vďaka úspešným snahám ob-
čianskych združení Dietka, Koreň
a Na boso. Vznikol tak priestor
aj pre workshopy, prednášky
a aktivity zamerané na ekológiu,
umenie a remeslá.

NA FCB ZÁZRAČNÉ ZELENÉ
MIESTO SNV [HTTPS://WWW.
FACEBOOK.COM/ZAZEMIESNV/
PHOTOS/](https://www.facebook.com/ZAZEMIESNV/PHOTOS/)

Projektové záhrady

Komunitné záhrady v Bratislave a vo Zvolene, ktoré iniciovala Živica, vznikli pod odborným vedením permakultúrnej dizajnerky Patrície Černákovej.

VODÁRENSKÁ KOMUNITNÁ ZÁHRADA

Vodárenská komunitná záhrada bola založená v máji 2013 v priestoroch bývalej záhrady a skleníka BVS a. s. Prví pestovatelia tu začali v spolupráci s organizáciou Živica pripravovať celkovú víziu a projekt komunitnej záhrady.

„S prvými prácami sme začali už v máji 2013. Potom nám všetku prácu zničila povodeň na Dunaji. Vzali sme to ako výzvu a naplavené bahno použili ako kvalitný substrát a o mesiac sme už zbierali prvú úrodu,“ hovorí Michaela Bartíková, najaktívnejšia členka komunity pestovateľov.

O záhradu sa starajú miestni obyvatelia, ktorí uvítali možnosť pestovať svoju vlastnú zeleninu, ovocie a bylinky. Na založení

a vytváraní záhrady sa podieľali aj zamestnanci BROZ, organizácie ktorá sa venuje ochrane a obnove prírody na Podunajsku. Príležitostne sa do brigád zapájajú aj dobrovoľníci, ktorí chcú podporiť myšlienku tejto komunitnej aktivity.

„Je výborné, že aktívne jadro k sebe dokáže pritiahnúť ďalších ľudí. Takto sa tvorí komunita pestovateľov, ktorí chodia do záhrady nielen kvôli úrode, ale aj kvôli vzájomným vzťahom a zaujímavým aktivitám,“ hovorí Petra Ježeková, koordinátorka bratislavskej časti projektu.

VODÁRENSKÁ KOMUNITNÁ ZÁHRADA,
BRATISLAVA FOTO: SLAVO UHRÍN

VODÁRENSKÁ KOMUNITNÁ ZÁHRADA,
BRATISLAVA FOTO: SLAVO UHRÍN

Víziou záhrady je okrem pestovania vytvoriť priestor na spoločné trávenie voľného času a ukázať verejnosti úspešný model komunitného pestovania v mestskom prostredí. Realizuje to prostredníctvom rôznych workshopov (ovocinársky) a stretnutí (spoločné varenie).

ZÁHRADA DEVÍNSKA NOVÁ VES

Projekt a celkovú víziu Komunitnej záhrady v priestoroch Klubu dôchodcov začali pripravovať prví pestovatelia na jeseň 2013. Samotné práce na pozemku, ktorý dala do prenájmu mestská časť Devínska Nová Ves, začali v marci 2014. Záhradu vytvárajú miestni obyvatelia, ktorí uvítali možnosť pestovať svoju vlastnú zeleninu, ovocie a bylinky. Na jej

vytváraní sa podieľa aj základná škola I. Bukovčana 3, ktorá využíva pozemok na pestovateľské práce. Realizáciu prác obohacujú seniori svojimi praktickými skúsenosťami. Príležitostne sa do brigád zapájajú aj dobrovoľníci, ktorí chcú podporiť myšlienku tejto komunitnej aktivity. Víziou tohto miesta je okrem pestovania aj vytváranie priestoru pre spoločné trávenie voľného času.

„Práca v záhrade ma naplňuje, ak mám trošku voľna vždy sem zijdem a teším sa, keď stretnem ostatných,“ hovorí Zuzana Rusková, koordinátorka z komunity pestovateľov.

KOMUNITNÁ ZÁHRADA,
DEVÍNSKA NOVÁ VES
FOTO: ZUZANA RUSKOVÁ

KOMUNITNÁ ZÁHRADA,
DEVÍNSKA NOVÁ VES
FOTO: LUCIA KATONOVÁ

KOMUNITNÁ ZÁHRADA BALKÁN,
ZVOLEN FOTO: ZUZANA
ŠPÁNIKOVÁ

ZÁHRADA BALKÁN

Celkovú víziu a projekt tejto záhrady začali prví pestovatelia v spolupráci so Živicou pripravovať na jeseň 2013. Samotné práce na pozemku, ktorý poskytol do prenájmu mesto Zvolen, začali v marci 2014.

V pestrej komunite záhradkárov z okolitých bytoviek sú mladé rodiny, nadšení mládežníci aj dôchodcovia. Títo ľudia vytvárali pod odborným vedením záhradu v podstate od nuly: na čistej zelenej ploche s pôdou nevhodnou na pestovanie jedlých rastlín a bez prístupu k elektrine a vode. Dnes tu stojí stometrové oplietanie, vyvýšené záhony s kvalitnou zeminou, drevené prístrešky a drobné plôtky, aj detská hradka a spevnené chodníky.

„Deti sa tu dokážu veľmi ľahko zabaviť. Behajú s fúrikmi, modelujú z mokrej hliny a niektorí starší chlapi sa tu dokonca s chuťou pustili do samostatných remeselných prác,“ hovorí Zuzana Špániková, koordinátorka zvolenskej komunitnej záhrady.

Prvá sezóna bola úspešná a pestrá. Urodili sa tu všetky bežné plodiny od mrkvy, cez paradajky, zemiaky a tekvice až po kukuricu a jahody. Na ďalšiu sezónu už čakajú zasadené ovocné aj ozdobné kry.

„Táto komunitná záhrada je prvou svojho druhu vo Zvolene. Sme radi, že prvá sezóna ukázala, že obyvatelia Zvolena s potešením reagujú na takúto

premenu verejného priestoru,“ hovorí Petra Ježeková z bratislavskej časti projektu.

„Projekt je realizovaný v areáli s nájomnými a sociálnymi bytmi. Táto oblasť má tiež vysoké percento obyvateľov rómskej menšiny, ktorá nakoniec tvorí väčšinu v samotnej záhrade. Z rôznych strán sa teda ozývalo nemálo skeptických hlasov. Žiadne negatívne predpovede sa však nenaplnili, takže sa už tešíme na ďalšie sezóny,“ konštatuje Zuzana Špániková.

Viac informácií a fotografií nájdete:
www.zivica.sk/komunitnezahrady

KOMUNITNÁ ZÁHRADA BALKÁN,
ZVOLEN FOTO: ROBERT SEKULA

Ako vytvoriť komunitnú záhradu v 10 praktických krokoch

Združenie Slow Food vytvorilo v rámci projektu Tisíc záhrad v Afrike 580 záhrad a ďalšie vznikajú. Svoje skúsenosti spísali do 10 krokov a my sme k nim pridali aj svoje získané skúsenosti. Inšpirujte sa aj vy.

1 VYTVORTE TÍM SNOV

Prvým krokom každej úspešnej záhrady je vytvorenie fungujúcej skupiny pestovateľov, ktorá zahŕňa tzv. jadro (ľudí, ktorí majú veľa času), lídra a organizátora a priateľov záhrady, ktorí prídu radi vypomôcť a naučiť sa niečo nové. Je dobré, ak skupina zahŕňa ľudí s rôznym stupňom vedomostí o pestovaní, aby sa mohli navzájom inšpirovať a pomáhať si. Výhodou je aj rôznorodé vekové zloženie. Členovia komunity zároveň záhrade poskytujú svoje ostatné znalosti – napr. učiteľ môže usporiadať workshop pre deti, novinár písať články o záhrade a propagovať

ju, mladí nadšenci záhradu fyzicky budovať.

2 DVA KRÁT MERAJ A RAZ STRIHAJ

Pred samotným začiatkom si všetko dobre naštudujte – vyhnete sa tak mnohým zbytočným chybám. Navštívte už fungujúce komunitné záhrady – radi sa s vami podelia o svoje skúsenosti a načerpáte v nich aj mnohé nápady. Pozrite si webové stránky zahraničných záhrad a inšpirujte sa. Nadviažte spoluprácu s podobne zameranými organizáciami, môžu vám pomôcť s malými grantmi.

TÍM SNOV
FOTO: SLAVO UHRÍN

PLÁNOVANIE
FOTO: ZUZANA RUSKOVÁ

Komunitná záhrada BALKÁN ZVOLEN

Projekt „Nevyšliapanou cestou“

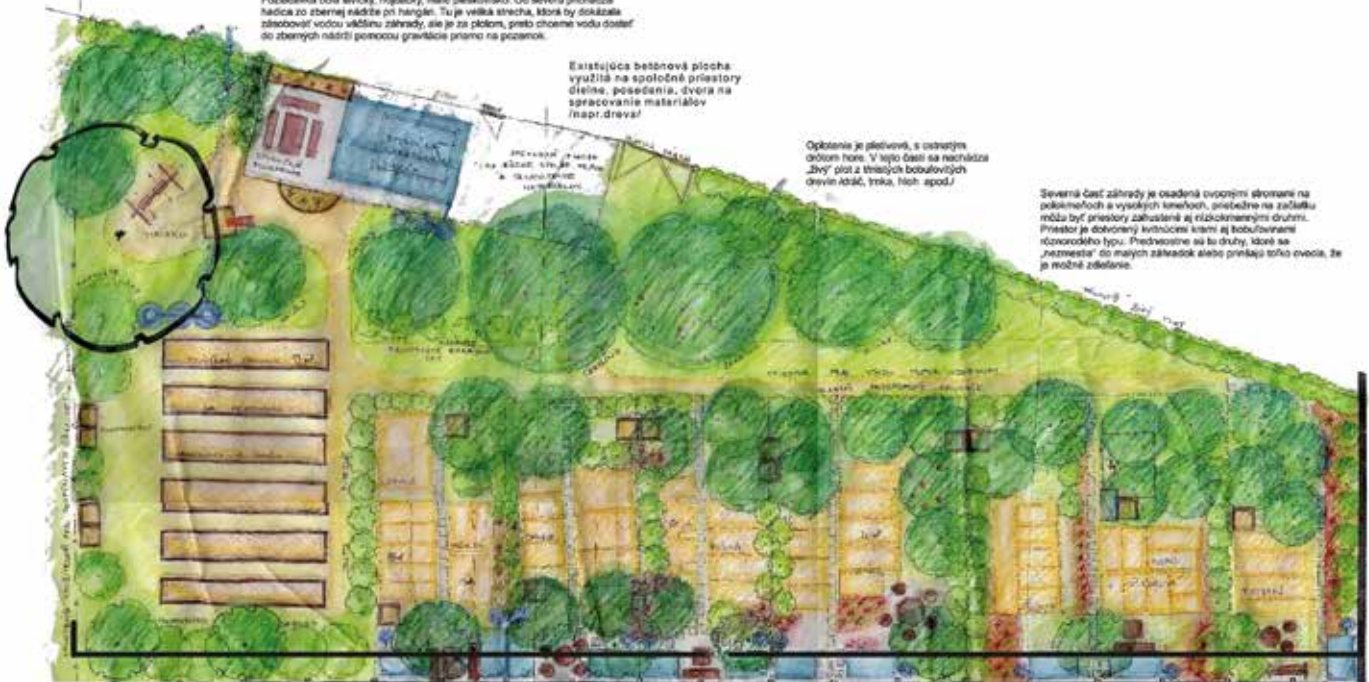
V tejto časti je jediný existujúci vzrastlý strom (okrem neovysadených poplův južnom pevnom mámi). Tento strom sme zahrnuli do dizajnu nashchvál, aby tu mohlo vzniknúť zakúpe pre deť v šeri.

Pozbebečka bola ľavíčky, hoptičky, malé pieskovisko. Od severu prichádza hadica zo zbernej nádrže pri hangári. Tu je veľká strecha, ktorá by dokázala zadržiavať vodu vďaka záhrade, ale je za plôchom, preto chceli vodu dostať do zberných nádrží pomocou gravitácie priamo na pozemok.

Existujúca bežná plocha využitá na spoločné priestory dleine, posedenia, dvora na spracovávanie materiálov (napr. dreva)

Oplotenie je pleťovité, s ostrými okrajmi hors. V tejto časti sa nachádza „žvý“ plot z hrubých bôboľových drevín (akác, trska, lieh apod.)

Severná časť záhrady je osadená ovocnými stromami na pokmeňoch a vysokých kmeňoch, prístrežne na začiatku môžu byť prístrešky zahradené aj rizikovanými druhmi. Prístrež je dokončený kvôli tomu, že aj bôboľovými rôznych druhov. Predvostre sa tu drúhy, ktoré sa „hvezdať“ do malých záhradok alebo prinikajú toľko evocia, že je možné zdieľanie.

Táto časť je komunitná, sú tu voľne sadené ovocné dreviny a na pestovanie sú tu len záhony vyvýšené, takže nájomca nemá toľko povinností ako ten, čo spravuje celú samostatnú záhradu.

Pestovateľské plochy sú rozdelené na jednotlivé malé záhrady podľa požiadaviek jednotlivých nájomcov. Po diskusií počas komunitného plánovania sa plochy rozdělili medzi konkrétnymi ľuďmi tak, že si sami vybrali jednotlivé parcesy. Ľudia vľavo majú vyššieje deň, preto je bližšie aj ovocná zóna a spoločenská zóna, vpravo sú „samostatní“, ktorí chcú mať pokoj.

Návrh je len skúšobný, nie je presným popisom budúceho stavu. Navrhovateľ sme spoločnú úlohu pre dve záhrady, majú bôčku na náradie, posedenia, plochy pre zeleninu a ovocné stromčeky na nižších slabostavých podpätkoch za severnej časti. Voda sa zbiera zo strech budov. Každý má vlastný kompost.

	Projekt komunitnej záhrady Balkán Zvolen projekt „Nevyšliapanou cestou“
Vypracoval:	Ing. Patrícia Černáková, DFG Ing. Mária Puchová
Miesto a dátum:	Zvolen 2014

3 NÁJDITE SI VHODNÝ POZEMOK

Nepotrebuje veľkú plochu. Rozmýšľajte kreatívne – môžete pestovať aj vertikálne, na streche či v predzáhradke. Ak pôda nevyhovuje, pestujte v prepravkách či vakoch. Opýtajte sa

PAPRIKA FOTO: SLAVO UHRÍN

na miestnom úrade, či nevedia o voľnej ploche. Mobilná záhrada umožňuje pestovať aj na pozemku, ktorý má byť o päť rokov zastavaný – záhrada sa potom jednoducho preniesie inam.

4 UROBTE SI NÁVRH

Prvým, ako fyzicky začnete, nakreslite si plán záhrady. Ak nemáte k dispozícii skúseneho pomocníka, využite jednoduché prvky vystrihnuté z papiera a štvorcový papier. Veľa informácií nájdete na internete. Pohrajte sa v skupine s umiestňovaním záhonov, cestičiek, krov a drevín, vodných a parkových prvkov, WC a prístrešku na náradie, či úľa, hmyzieho hotela a kopy pre jašterice a ježkov... Zistite si, aké majú jednotlivé rastliny nároky, aby ste mali pri ich pestovaní čo najväčší výnos. Zaujímajte sa aj o to, ktoré rastliny je vhodné pestovať spolu.

KOMPOSTOVISKO FOTO: LUCIA KATONOVÁ

KOMUNITNÁ ZÁHRADA BALKÁN, ZVOLEN DIZAJN: PATRIČIA ČERNÁKOVÁ

5 VYBERTE SI PLODINY

Uprednostnite lokálne druhy, ktoré v miestnej klíme a podmienkach lepšie rastú a sú odolnejšie voči chorobám. Pestovaním starých odrôd udržujete biodiverzitu a minimalizujete potrebu používania hnojív a postrekov. Poradte sa v špecializovaných záhradníctvach či spolkoch permakultúry.

6 ZAOBSTARAJTE SI SEMIENKA A SADENICE

Semienka sa dajú kúpiť na mnohých miestach – ak máte možnosť, nakúpte si ich v lokálnej semennej banke či od miestnych záhradkárov. Zároveň je dobré naučiť sa pestovať si vlastné semienka a sadenice. Cieľom záhrady by malo byť čo najviac sebestačnosti. Ak máte semienka navyše, podelte sa s nimi.

7 ZOŽEŇTE NÁRADIE

Vytvorte si zoznam nevyhnutného náradia a zoznam toho, čo si chcete zaobstarať

v budúcnosti. Skúste požiadať o podporu miestnych podnikateľov. Požiadajte svoju komunitu o darovanie toho, čo už nepotrebujú.

8 POUŽÍVAJTE UDRŽATELNÉ PESTOVATEĽSKÉ METÓDY

Prírodné látky môžu obohatiť pôdu a zvýšiť jej kvalitu, zároveň dokážu odpudzovať škodcov a choroby, keď sú súčasťou integrovaného pestovania. Toto zahŕňa striedanie plodín, vysádzanie spriatelnených rastlín spolu a využívanie zeleného hnojenia a kompostu.

9 DÁVAJTE VEDOMOSTI ĎALEJ

Záhrady sú výborným miestom na interaktívne delenie sa o vedomosti o pestovaní s dospelými aj deťmi. Rozprávať sa môžete aj o zdravom životnom štýle, zavaraní či ekologickom poľnohospodárstve. Záhrada sa dá využiť aj ako „trieda“ na hodinu biológie či pestovateľských prác, ale aj na ovocinárske či permakultúrne

workshopy pre priateľov či verejnosť. A možností je ešte viac.

10 USPORIADAJTE SLÁVNOSŤ

Podľa filozofie hnutia Slow Food (Pomalé jedlo) musí ísť potešenie ruku v ruke so zodpovednosťou. Ale čo by to bola za komunitná záhrada, keby v nej nebola aj radosť a zábava. Usporiadajte pre pomocníkov a priateľov párty a uvarťe si spoločne jedlo z úrody v záhrade. Pozvite priateľov na bylinkové vody, jednohubky z čerstvej zeleniny či letnú grilovačku. Zorganizujte spoločné varenie na solárnom variči či sušenie ovocia a zeleniny v solárnej sušičke. Slávnosti sú možnosťou utužiť komunitu a poďakovať sa tým, ktorí vám počas roka pomohli.

Zdroj: slowfood.com

„Záhrada sa stala miestom, kde vznikajú nové priateľstvá, stretávajú sa inšpiratívni ľudia (lektori kurzov, návštevníci...), spájajú sa schopnosti záhradkárov z rôznych oblastí kvôli vybudovaniu niečoho spoločného pre seba, ale aj pre druhých, je to miesto na tréning efektívnej komunikácie, riešenia konfliktov, stíšenia po práci, fitness centrum, psychologická poradňa, laboratórium na pestovateľské a kutilské výmysly, open air reštaurácia a zoo s divokými zvermi :)“, hovorí Miška Bartíková z Vodárenskej komunitnej záhrady.

SLÁVNOSŤ V KOMUNITNEJ ZÁHRADE
FOTO: SLAVO UHRÍN

Mestské včely

Prečo mestské včely?

Včely sú chované v meste za účelom opelenia, záchrany včelej populácie a získavania netradičných druhov medu. Úle sú obvykle umiestnené v parkoch, na strechách budov alebo na terasách a balkónoch.

VČELY NA STRECHE

Včely na streche v meste? To je určite hlúposť! Nie je. A môžete ich nájsť nielen v zahraničí, ale aj u nás. Príklady dobrej praxe z veľkomiest ako sú New York, Londýn, Paríž či susedná Viedeň nám ukazujú, ako môžu včely obohatiť mestské prostredie. Bez toho, aby obťažovali obyvateľov, a pritom ešte vyprodukovali množstvo chutného a kvalitného medu.

VYROJENÉ VČELY NEŠTÍPU

Mestskí včelári v zahraničí už roky chovajú včely na strechách,

PRI VCHODE
FOTO: SLAVO UHRÍN

ROJ VČIEL
FOTO: ZOJA GOLOMBOŠI

dvoroch, balkónoch, či v mestských parkoch a záhradách. Môže sa stať, že sa napriek všetkým opatreniam včely vyroja. Roj sa zavesí na jedno miesto a „čaká“, kým si ho včelár príde odchytiť. Susedia v okolí majú kontakt na najbližšieho včelára a v takomto prípade ho zavolajú, aby si po včely prišiel.

VČELIE ROJE VO SVETE HYNÚ

Rastúci záujem o včely vznikol ako reakcia na množiace sa správy o ich hromadných úhynoch

a ohrození. Nevie sa presne, čo je príčinou, ale väčšina odborníkov sa prikláňa k názoru, že zato môže kombinácia viacerých faktorov. Patria k nim chemizácia životného prostredia a zmena klímy.

ŠKODLIVÉ POLNOHOSPODÁRSTVO

Monokultúrne pestovanie rovnakých plodín na veľkých plochách, GMO rastliny, používanie rozličných pesticídov a insekticídov decimuje vidiecke včelie populácie.

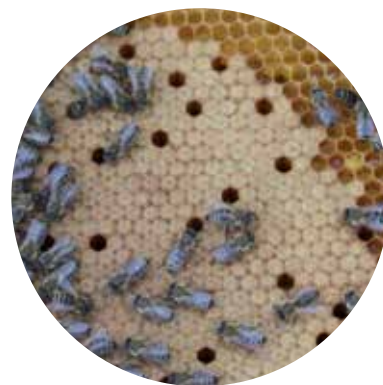
PESTRÉ MESTO

Mestské prostredie poskytuje včelám často väčšiu biodiverzitu kvitnúcich rastlín ako vidiek. Ľudia tu pestujú kvety v parkoch, vo dvoroch, na balkónoch, je tu mnoho druhov okrasných stromov a kríkov. Včelia pastva je vďaka tomu pestrá aj dostatočne dlhá. Významnou výhodou mesta je menšia veternosť a vyššie teploty. A keďže sa tu nájdu mnohé exotické druhy môže byť med chuťovo iný ako ten z vidie-

ka. Nájde sa tu nevšedný mäťový či gaštanový med.

ZNEČISTENÝ MED

A môže sa med z mesta vôbec jesť, veď mesto je znečistené? Výskumy ukázali, že včely do svojich plástov nič zlé nezaviečkujú a mestský med je rovnako zdravý ako ten z vidieka. Inak je to s peľom – ten sa pozbieraný z mestského prostredia neodporúča používať.

Včely vo svete

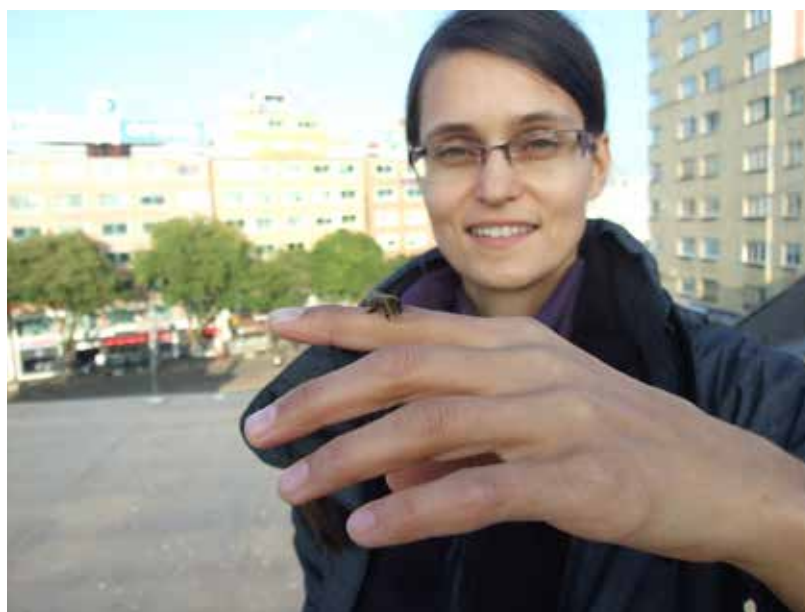
USA

Hotel Waldorf Astoria v New Yorku parí medzi legendárne budovy. A na jeho streche – 20 poschodí nad Park Avenue, žijú včely. Viac ako 300 000 jedincov. Sú súčasťou jedinečnej iniciatívy hotela, ktorý sa stará o 6 úľov a získaný med používa vo svojej kuchyni.

Nápad prišiel od Davida Garcelona, riaditeľa kuchyne, ktorý verí myšlienke používania miestnych surovín a so včelami pracoval už v minulosti v Toronte. Priniesť ich to N. Y. nebolo ľahké, lebo ešte v roku 2009 bol chov včiel v N. Y. zakázaný. V roku 2010 však včelári v N. Y. dosiahli zrušenie zákazu a v roku 2013 už tu bolo viac ako 300 úľov.

JAPONSKO

Od roku 2006 bzučia v časti Ginza v Tokiu úle so včelami. Verejnosť a dobrovoľníci navštevujú v rámci projektu strechy s úľmi a pomáhajú pri vytáčaní medu. Šírenie povedomia o včelách pomohlo projektu v Ginze rozšíriť sa a začať pracovať aj

MESTSKÁ VČELA
FOTO: ARCHÍV CEEV ŽIVICA

na zosilnení prepojenia medzi spotrebiteľmi a farmármi. Propagujú mestský med ako miestny produkt v spolupráci s pekárňou, hotelom, barmi, pivovarom a kozmetickou firmou.

Organizácia vzdeláva aj obyvateľov v tom, aké kvety a rastliny

pestovať, aby vytvárali včelám hodnotnú pastvu. Včely podľa nich hrajú veľkú úlohu aj v revitalizácii mestského prostredia a ochrane životného prostredia.

VELKÁ BRITÁNIA

Obchodný dom Fortnum & Mason na Piccadilly v Londýne

tiež hostí na svojej streche včely. Chovajú ich v špeciálne navrhnutých úloch a získavajú prvotriedny med.

Štyri úle sú tu umiestnené od roku 2008. Med včelám odobierajú iba raz ročne – v septembri. Druh medu je každý rok iný, záleží na tom, čo Londýňania v tom roku v dolete včiel pestujú. Najčastejšie je s príchutou gaštanov, lipy a záhradných kvetov.

Pre veľký úspech projektu umiestnil majiteľ úle aj na svoju ďalšiu budovu v Hoxtone vo východnom Londýne.

ŠVAJČIARSKO

V meste Bazilej zastrešuje organizácia Urban AgriCulture Netz Basel projekt mestského medu. Úle sú umiestnené na dvoch

miestach – na streche prístavby vo vnútrobloku obytných domov a na zelenej streche BioBistra v komplexe prevádzok určených pre rodiny s deťmi. Včelárstvo sa tu po dobrých skúsenostiach stáva tak populárne, že na voľné miesto v kurze pre včelárov sa čaká štyri roky.

ŠVÉDSKO

Organizácia Bee Urban – to sú dve krásne slečny, Josefina Oddsberg a Karolina Lisslö, ktoré sa ešte počas štúdia na univerzite rozhodli pomôcť miznúcim včelám v Štokholme. Začali v meste umiestňovať a prevádzkovať úle a po skončení štúdia sa mestským včelárením začali živiť.

Bee Urban ponúka firmám aj jednotlivcom možnosť adoptovať si včelí úl alebo priamo včely. Bee Urban sa o tieto včely stará. Úle sú často umiestnené na strechách firiem, ktoré si ich adoptovali. „Adoptívne“ firmy dostávajú od svojich včiel aj med.

RAKÚSKO

Susedná Viedeň je v lete domovom 200 miliónov včiel. Nespočetné lúky, stromy, parky, záhrady, aleje, balkóny a zelené strechy ponúkajú včelám stálu a zároveň veľmi pestrú pastvu. Viedeň je domovom viac ako 5 300 rôznych včelích rojov o ktoré sa stará približne 600 včelárov.

Viedenské mestské včely môžete nájsť aj na veľmi prominentých miestach – napríklad na streche Štátnej opery, budove Secesie,

Prírodovedného múzea a na terasách Všeobecnej nemocnice (AKH). Niekoľko úlov je aj na streche radnice, hotelov Continental, Daniel a Marriott, a na mnohých ďalších miestach. Viedeň mestské včely skrátka miluje.

ČESKO

V Prahe je okolo 450 včelárov a asi 3500 včelstiev. A Praha by ich kvôli opelovaniu potrebovala ešte aspoň o tretinu viac. O to sa snaží aj záujmový krúžok Vyšehradští včelařici, ktorý vznikol v roku 2008. Malí včelári sa starajú o včelstvá na Vyšehrade, v Botanickej záhrade a o úle na streche Obchodného centra Chodov. Na včely a úle v OC Chodov sa môžete ísť pozrieť. Nachádzajú sa pod strechou hneď vedľa Úpravy odevov.

VČELÍ PLÁST

FOTO: ARCHÍV CEEV ŽIVICA

Projektové včelnice

Mestské včely boli v slovenských mestách vždy – menej sa o nich hovorilo, ale boli tu a bolo ich viac ako dnes. Včelári ich chovali na záhradách, mestských lesoch, ale aj strechách či terasách a balkónoch. V rámci projektu Nevyšliapanou cestou Živica osadila úle v dvoch mestách – v Bratislave a vo Zvolene.

V Bratislave sa projektové úle nachádzajú na dvoch miestach – na streche Starej tržnice a vo Vodárenskej komunitnej záhrade. Vo Zvolene sme včely umiestnili na strechu Národného lesníckeho centra.

BRATISLAVA - STARÁ TRŽNICA

Včely sú tu umiestnené v spolupráci s Alianciou Stará tržnica, ktorá otvára Starú tržnicu obyvateľom Bratislavy vo forme rôznych zaujímavých aktivít

a podujatí. Na streche budovy sú umiestnené dva úle so včelami, o ktoré sa chodí starať vyškolená včelárka zo Živice v spolupráci s profesionálnym včelárom.

Úle boli na strechu osadené v lete 2014. Počas roku s nimi neboli žiadne problémy a obyvatelia okolitých domov ani pracovníci okolitých kancelárií o nich ani nevedeli. Neobťažovali ani prevádzky a návštevníkov Starej tržnice.

Živica tu zorganizovala niekoľko stretnutí pre novinárov a v spolupráci s Greenpeace Slovensko aj ukážok pre verejnosť. Pretože sa včely osvedčili, ostanú na streche aj na budúci rok.

Viac informácií a fotografií nájdete:

www.zivica.sk/mestske-vcely

VČELNICA STARÁ TRŽNICA,
BRATISLAVA
FOTO: ARCHÍV CEEV ŽIVICA

BRATISLAVA - VODÁRENSKÁ KOMUNITNÁ ZÁHRADA

Dva mestské úle sú tu umiestnené v spolupráci s Vodárenským múzeom BVS, a.s. Včely sú súčasťou komunitnej záhrady a opeľujú nielen ju, ale aj zeleň v okolí ramena Dunaja. O včely sa stará vyškolená včelárka zo Živice v spolupráci s profesionálnym včelárom.

Úle sem boli osadené v lete 2014 a darilo sa im veľmi dobre. Ostanú tu aj budúcom roku a zvažujeme možnosť rozšírenia ich počtu v spolupráci s pestovateľmi zo záhrady. Úle slúžia aj na ukážky pre návštevníkov záhrady a záujemcov z radov verejnosti.

„Je všeobecne známi môj vzťah k prírode ako takej. Ako všetci vieme, práca včiel je jedným z podmieňujúcich faktorov exis-

tencie ľudstva. Sám som chcel byť včelárom, avšak rôzne okolnosti mi nedovolili do vlastnej záhrady umiestniť úle. Preto keď som sa stretol s myšlienkou ochránárov zo združenia Živica umiestniť úle vo Vodárenskej záhrade plne som ich zámer podporil. Som rád, že nie sme jediní, projekt mestských včiel funguje vo viacerých európskych mestách a verím, že aj u nás nájde množstvo podporovateľov,“ hovorí Milan Trsteniský, riaditeľ Vodárenského múzea BVS, a. s.

ZVOLEN - NÁRODNÉ LESNÍCKE CENTRUM

Včely sú tu umiestnené v spolupráci s Národným lesníckym centrom (NLC). O úle sa tu v rámci projektu starajú priamo piati pracovníci NLC, ktorí absolvovali odborné školenie. Na streche budovy sa nachádzajú dva úle,

v budúcnosti by však chceli ich počet zvýšiť. Vyprodukovaný med bude slúžiť na reprezentatívne účely lesníckeho centra. Ohlasy návštevníkov a verejnosti sú veľmi dobré, vďaka dostatku zelene sa včelám výborne darí.

„Zvolen ako „hlavné mesto“ lesníctva na Slovensku má veľa stromov a kríkov rastúcich na uliciach, v parkoch a záhradách rodinných domov, ktoré poskytujú dostatok potravy pre včely. Na druhej strane my ako lesnícka výskumná inštitúcia sme privítali možnosť skúmať včely a prispieť k zvýšenej biodiverzite mestského prostredia,“ povedal Jozef Capuliak z NLC.

VČELNICA VODÁRENSKÁ
KOMUNITNÁ ZÁHRADA,
BRATISLAVA FOTO: SLAVO
UHRÍN

Praktické tipy ako začať chovať mestské včely

Navnadili ste sa? Rozmýšľate nad malým úľom na balkóne? Alebo niekoľkými na spoločnom dvore? Ak áno, nezabudnite dbať na niekoľko zásad:

1 Každý včelí roj musí byť registrovaný v Centrálnom registri chovateľov včiel a stanovišť včelstiev v SR.

2 Chov včiel treba nahlásiť na príslušnú Regionálnu veterinárnu a potravinovú správu, ktorá povolí tento chov podľa Vyhlášky MPSR č. 82/2008.

3 Prečítajte si Všeobecne záväzné nariadenie o chove včiel v obci, kde chcete včely chovať, aby ste zistili, či tam chov je alebo nie je obmedzený a aké podmienky treba dodržať.

4 Získajte súhlas susedov, ak ste v hustej zástavbe alebo v bytovom dome.

5 Kúpte si pokojné včelie matky a pokojné nerojivé včely, ktoré zriedkavo štípu.

6 Nemajte výlet z úľa na susedov pozemok alebo do okien.

7 Zabezpečte, aby nízky let včiel neohrozoval susedov. Vybudujte bariéru vysokú aspoň 2 m na rozhraní pozemkov v pre-

vládajúcom smere letu včiel tak, aby nadlietavali ponad ňu (napr. živý plot z rýchlo a husto rastúcich krov)

8 Majte na stanovišti primeraný počet včelstiev (v blízko susediacich záhradách sa neodporúča mať viac ako 10 včelstiev)

9 Pri obhospodarovaní včelstiev sa chovajte pokojne a vyhnite sa zbytočným zásahom, aby ste včely nedráždili.

10 Dajte včelám napájadlo, aby nechodili hľadať vodu inam.

11 Včelnicu označte výstražnou tabuľou a nezabudnite uviesť svoj kontakt a niekoľko zásad správania sa v blízkosti úľov.

VČELNICA STARÁ TRŽNICA,
BRATISLAVA
FOTO: ARCHÍV CEEV ŽIVICA

PRE DOBRÉ VZŤAHY A BEZPEČNOSŤ

Susedom treba zdôrazniť, že včely na človeka bez dôvodu nezaútočia. Provokuje ich búchanie po úli, prechádzanie sa popred letáč, odkiaľ včely vyletujú, či prudké pohyby. Prilákať ich môže aj silná voňavka alebo pach alkoholu či iných omamných látok. A keď vytočíte prvý med, nezabudnite odnieť fľašu na ochutnanie všetkým susedom. Osoby, ktoré vedia, že sú alergické na bodnutie včelou, by mali pri sebe nosiť bezpečnostný balíček liekov.

TECHNICKÉ PODMIENKY NA UMIESTNENIE ÚLOV NA STRECHY:

- Ráno musí na prednú stranu úlov svietiť priame slnko, takže východná strana strechy/budovy musí byť slnečná, nezatienená.
- Cez deň potrebujú včely chládok. Na strechu by mal teda dopadať (polo)tieň alebo by na nej malo byť umiestnené niečo, čo včelám tieň poskytne.

- Ideálne by mala byť strecha v závetrí, prílišný vietor včelám nerobí dobre.
- Dôležitý je tiež dobrý prístup na strechu, aby mohol včelár dostatočne pohodlne prinášať a prenášať potrebný materiál (výťah, schodisko...)
- Úle musí byť možné umiestniť vodorovne.

VLASTNÉ VČELY

Mestské včelárne je krásny koníček. Kým sa rozhodnete začať so svojimi vlastnými včelami, odporúčame vám chodiť pomáhať už skúsenému včelárovi vo vašom okolí počas celej jednej včelárskej sezóny. Vyskúšate si, aké to je byť poštípaný, koľko času včely zaberajú (najviac v lete počas prázdnin) a či je to skutočne hobby pre vás. Potom sa môžete zodpovedne rozhodnúť, či sa chcete starať o vlastné včely. Držíme vám palce!

VČELNICA STARÁ TRŽNICA,
BRATISLAVA
FOTO: ARCHÍV CEEV ŽIVICA

CENTRUM ENVIRONMENTÁLNEJ A ETICKEJ VÝCHOVY ŽIVICA

Živica je mimovládna nezisková organizácia, ktorá inšpiruje k zmene. Venuje sa najmä vzdelávaniu, ekoporadenstvu a ponúka priestor na hľadanie seba samého. Prináša inovatívne cesty vo vzdelávaní, nabáda k zodpovednej spotrebe a vedomej skromnosti. Hľadá pozitívne príklady, ukazuje smer a ponúka praktické riešenia. Nájdete ju v Bratislave, Zvolene a vo Vzdelávacom centre Zaježová.

Živica priniesla lokálnu menu v rámci projektu Nevyšliapanou cestou. Tento švajčiarsko-slovenský projekt je podporovaný prostredníctvom Programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce v rámci rozšírenej Európskej únie“.

KONTAKT: www.zivica.sk

E-MAIL: info@zivica.sk

www.ekoporadna.sk | www.ekoobchod.sk

REDAKCIA: Lucia Katonová, Petra Ježeková, Juraj Hipš, Zuzka Špániková

LICENCIA: Niektoré práva vyhradené

TENTO PROJEKT JE PODPorený PROSTREDNÍCTVOM PROGRAMU ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁCE V RÁMCI ROZŠÍRENEJ EURÓPSKEJ ÚNIE

PROJEKT
FINANČNE
PODPORILA AJ
SPOLOČNOSŤ
dm drogerie
markt, s. r. o.

PARTNEROM
VODÁRENSKEJ
KOMUNITNEJ ZÁHRADY
JE BRATISLAVSKÁ
VODÁRENSKÁ
SPOLOČNOSŤ, A. S.

ŠVAJČIARSKY PARTNER PROJEKTU

CENTRUM ENVIRONMENTÁLNEJ A ETICKEJ VÝCHOVY ŽIVICA

INSPIRujeme k ZMENE

Živica je mimovládna nezisková organizácia, ktorá inšpiruje k zmene. Venuje sa najmä vzdelávaniu, ekopradenstvu a ponúka priestor na hľadanie seba samého. Pribíša inovatívne cesty vo vzdelávaní, nabaďa k zodpovednej spotrebe a vedomej skromnosti. Hľadá pozitívne príklady, ukazuje smer a ponúka praktické riešenia. Nájdete ju v Bratislave, Zvolene a vo Vzdelávacom centre Zaježová.

Živica priniesla lokálnu menu v rámci projektu Nvyššiapanou cestou. Tento švajčiarsko-slovenský projekt je podporovaný prostredníctvom Programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce v rámci rozšírenej Európskej únie“.

KONTAKT LOKÁLNA MENA: www.lokalnamena.sk

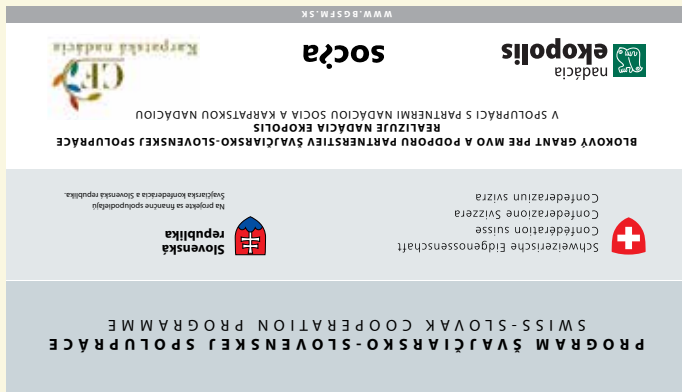
E-MAIL: lokalnamena@zivica.sk

www.zivica.sk | www.ekoobchod.sk

REDAKCIA: Lucia Katonová, Petra Ježeková, Jura!

Hips, Zuzka Španiková

LICENCIA: Niektoré práva vyhradené

TENTO PROJEKT JE PODPORENÝ PROSTREDNÍCTVOM PROGRAMU ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁCE V RÁMCI ROZŠÍRENEJ EURÓPSKEJ ÚNIE

PROJEKT FINANČNE
PODPORILA AJ SPOLUČNOSŤ
dm drogerie markt, s. r. o.

ŠVAJČIARSKY PARTNER PROJEKTU

6 VYBERTE SI PODOBU PLATIDLA

Aký typ meny je pre vás najlepši?

Papierové bankovky či elektro-nická mena? Alebo kombinácia oboch systémov? Elektronická lokálna mena je aj vo svete ešte novinkou – určite si dobre naštudujte, ako fungujú tie existujúce. Ak nemáte v tíme expertov na národné programovanie a finančné zákony, bude pre vás asi vhodnejšia papierová forma. Ak chcete zaviesť aj debetné karty, je nutné nadviazať spoluprácu s inštitúciami ako sú miestne banky. V Rakúsku je zapojená napríklad miestna pobocka Volksbank.

7 DEFINUJTE REGIÓNU

Určíte si, na akom území bude mena platiť – na území mesta či obce alebo kraja či určitého regiónu? Myslite na to, že čím väčšie územie si zvolíte, tým náročnejšie bude menu obhospodárť. Na druhej strane máte šancu zapojiť viac podnikov a zariadení. Pri veľkých mestách sa pripravte nato, že musíte mať dobre pripravené argumenty, pretože mena prínosom.

8 NÁJDITE ŠTARTOVACÍ BALÍČEK FINANCIÍ

Príprava, tlač, stretnutia, hodiny za počítačom... lokálna mena bude od vás chcieť viac ako jednu pracovnú silu, preto sa treba zamyslieť nad tým, kto projekt zafinancuje. Aj najväčší nadšenci musia chodiť do práce a dlhodobozadarmo robiť nebudú. Ak si nenájdete čas, projekt za chvíľku skončí. Preto odporúčame začať až keď si nájdete financie aspoň na jeden celý rok.

9 STAVTE NA DOBRÚ PROPAGÁCIU A SILNÚ ZNAČKU

Abyste všetka vaša námaha opäť

šla, treba lokálnu menu dobre spropagovať a priblížiť čo najširšiemu počtu ľudí. Odporúčame vytvoriť kvalitnú a rozumnú webovú stránku, facebookový profil a použiť aj iné osvedčené aplikácie, akou je napríklad Ekomapa (www.eko-mapa.sk). Menu treba predstaviť médiám, ako aj verejnosti aj prostredníctvom účasti na rôznych akciách, trhoch a iných navštevovaných podujatiach vo vašom regióne. Sireniu meny veľmi pomáha tzv. silná značka – t. j. spojenie s nejakou silnou, známou a dôveryhodnou organizáciou, ktorá ju zastrešuje. Ak vy sami v podobej organizácii nepracujete, nájdite si spríatelenu organizáciu, ktorá vás zastreší alebo bude s vami na projekte spolupracovať. Výborná je už aj vyššie spomínaná spolupráca s magistrátom či obecným úradom.

10 PŘEPĚJANIE ZAPOJENÝCH OBCHODNÍKOV

Zapojení obchodníci sú vašími spojencami, tak na nich v tomto zmysle aj myslíte. Prepájajte ich, aby sa navzájom podporovali a platili si za služby medzi sebou navzájom lokálnou menou. Znížia tak aj nutnosť zamieňať si lokálnu menu naspäť za eurá, čím ušetrí poplatok a nechajú menu dlhšie kolovať vo vašom meste. Pravidelne obchodníkov informujte o akciách, ktoré na podporu meny robíte, mediálnych

výstupoch a propagácii. Organizujte pre nich stretnutia, kde sa môžu zoznámiť a porozprávať a nadviazať užšiu spoluprácu.

Stáči neformálne posedenie v niektorom zo zapojených podnikov – tu môžete získať aj cenné spätnú väzbu a nápady na vylepšenie meny.

... A NA ZÁVER - CHODTE DO TOHO

Dlhé roky pripravav – áno či nie? Z našej skúsenosti aj skúsenejší svačiarstiev a rakúskych mien je určite nutná aspoň ročná príprava – na druhej strane čakať, kým sa všetko vyrieši je zbytočné. Pri samotnej realizácii narazíte na veci, ktoré by vás pri sebalpšom plánovaní nenašly. Preto sa určite vyzbrojte padli. Poradným prístupom, ale neváhajte zbytočne dlho. Držíme palce!

Inšpirované: http://alternativazdola.cz/iferay/home/-/asset_publisher/rv8gbNxeYy84/content/co-to-je-a-jak-funguje-chiemgaue

preto ľudí, ktorí majú dlhodobý záujem venovať sa tejto problematike a obetovať svoj voľný čas. Musia byť pripravení riešiť nové prekvapivé prekážky, otázky a hlavne vytrvať.

Zavádzanie novej lokálnej meny vyžaduje dobre znalosti vo viacerých oblastiach – finančne právo, účtovníctvo, manipulácia s obeživom, práca s médiami, práca s verejnosťou, príprava zmlúv... Je preto dobré mať už od začiatku odhodlaný tím odborníkov z rôznych oblastí, ktorí vám poradia a pomôžu s niektorými otázkami.

4 VYBERTE SI, AKY TYP MENY JE PRE VÁS VHODNÝ

Na svete existuje mnoho typov lokálnych mien. Od doplnkových mien, akou je aj živec či Chiemgauer cez Bristoliskú libru až po LETS systémy, časové banky či virtuálne meny, akou je Bitcoin.

Doplnkový (konvertibilný systém) je naviazaný na existujúcu menu a obmedzený jej hodnotou. Zároveň musí riešiť motíváciu ľudí si doplnkovú menu vymeniť – väčšinou ponúka nejaké výhody. Musí zapojiť kritickú masu užívateľov, aby sa systém rozbehol.

Nezávislý (nekonvertibilný)

systém je nezávislý na oficiálnej mene, pohybuje sa však mimo rámca nášho zákona.

5 NASTAVTE PRAVIDLA

Vaša mena musí mať aj svoje pravidlá. Nám sa osvedčili tieto:

- Na zrychlenie obehu meny je dobré zaviesť jej časovo obmedzenú platnosť. Živec platí jeden rok, rakúsky Waldviertler tri mesiace, Brixtonská libra dva roky.
- Obchodník platí pri spätnej výmene meny za oficiálnu malý poplatok (3 – 5%), ktorý sa používa na tlač novej emisie a iné náklady spojené s prevádzkou meny.
- Zákazníci musia menu pred expiráciou minúť – zrychľuje to obeh. Po skončení platnosti si zákazníci menu už vymeniť nemôžu – rozdiel ide na prevádzku meny, prípadne na rozvoj občianskych aktivít v regióne.
- Živcami môžu platiť nielen zákazníci obchodníkom, ale aj obchodníci medzi sebou navzájom. Lokálna mena tak dlhšie ostáva obiehať v regióne a prináša väčší úžitok.
- Veľmi dôležité je aj snažiť sa nadviazať spoluprácu so samosprávou. V britskom Bristole pobera primátor časť platu v lokálnej mene a v rakúskej časti Waldviertel je možné v lokálnej mene platiť miestne dane.

Praktické tipy ako zaviesť lokálnu menu

Prečo? Lokálna mena prináša do vašej komunity: transparentnosť, občianske peniaze – demokratizáciu finančného systému, podporu lokálnych podnikateľov a prevádzok, obmedzenie akumulácie a odtokania obeživa z komunity, spoluprácu v rámci komunity, stimuláciu zamestnanosti.

materiály nájdete aj na www.lokalnomena.sk

Cím viac si v úvode naštudujete, tým menej chýb urobíte a ušetríte si veľa času a vynaloženéj energie.

2 NAVŠTÍVTE OKOLITÉ LOKÁLNE MENY

V okolitých mestách/státoch už lokálne meny fungujú. Oplatí sa dohodnúť si stretnutie a urobiť si výlet aspoň k tým najbližším. Lokálne meny si navzájom nekonkurujú, preto sa radi podelia o svoje skúsenosti – najbližšie k nám je rakúsky Waldviertler. Ďalšie známe meny sú Chiemgauer (DE), BerkShares (USA) či BNB (CH). Viac informácií nájdete na www.lokalnomena.sk.

3 ZOSTAVTE SI ODHODLANÝ TÍM A SPOJTE SA S ODBORNÍKMI

Uvedenie novej lokálnej meny vyžaduje čas na prípravu, realizáciu aj jej prevádzku. Nájdite si

AKO ZAČAŤ V 10-TICH KROKOCH

1 PREČÍTAJTE SI VŠETKY DOSTUPNÉ MATERIÁLY

Zavedenie lokálnej meny nie je jednoduchá záležitosť – budete sa kontrolovať so zákonomi, nedôverou zákazníkov aj obchodníkov. Napr. Národná banka Slovenska dokonca vydala v novembri 2013 vyjadrenie, kde hovorí, že virtuálne meny nie sú národnými menami, a teda nespádajú pod národné regulácie. Európska legislatíva, vrátane slovenského právneho poriadku, neupravuje a nevytvára žiadnu súvisiacu s virtuálnou menou. Účasť v schéme virtuálnej meny je na vlastné riziko zúčastnených strán.

Zdroj: www.nbs.sk.

Na internete existuje niekoľko materiálov, ktoré sa oplatí preštudovať. Odkazy na existujúce lokálne meny a zaujímavé

vydávané v troch nominálnych hodnotách 1, 5 a 10 šillingov. Celkom bolo emitovaných iba 5500 týchto šillingov, ale za 13,5 mesiaca cirkulovali 416 krát a vyprodukovali v prepočte na dnešnú menu takmer 7,5 milióna dolárov. Výrobná aktívita vzrástla o 216%. Peniaze, ktoré sa platili za kolký, (tzv. stojné) boli používané na platenie kuchyne, ktorá pripravovala jedlo pre 220 najchudobnejších rodín.

(Zdroj a citácie: is.muni.cz/th/207709/pedf_m/Spolecnost_rize-na_penez_i.txt)

Pokus trval od 5. 7. 1932 do 21. 11. 1933. Platidlá boli!

klúčovým rozdielom medzi oficiálne platnou menou bola povinnosť prelepiti každý mesiac bankovku koľkom vo výške 1% nominálnej hodnoty, čím prichádzala každý mesiac o časť svojej hodnoty. Tým dochádza- lo k zrýchľovaniu obehu tejto lokálnej meny a vzniku nových pracovných miest, pretože obyvatelia, ktorí dostali zaplate- né v tejto mene sa jej snažili čo najskôr zbaviť. Nové pracovné miesta tak nevznikli ako reakcia na oživenie stavebných prác, ale vďaka rýchlemu obehu kolko- vých bankoviek, ktoré sa neopla- calo ukladať a hromadiť.

Rakúskemu mestu sa podarilo vyriešiť nezamestnanosť a na- vyše vystavať nákladné projekty v dobe, kedy nielen Rakúsko, ale i väčšina Európy, bojovala s vysokou nezamestnanosťou a ekonomickou krízou. Nápad starosta M. Unterguggenbergera zaujal aj okolité mestá a šesť z nich začalo zavádzať podobný systém s podobnými výsledkami. V roku 1933 však začala centrálna banka Rakúska uplatňovať svoje monopolné práva a eliminovala realizovať všetky plánované aktivity a zároveň sa odstránila nezamestnanosť a oživila sa ekono- mika. A to všetko bez toho, aby sa mesto zadlžilo.

znamosť nie je dostatočne jasny a výrazny.

Obec Wörgl – Rakúsko

Obec Wörgl mala iba 4500 obyvateľov a v 30-tych rokoch minulého storočia bojovala s vysokou nezamestnanosťou. Novozvolený starosta M. Unterguggenberger bol v situácii, kedy mal v obci k dispozícii niekoľko stoviek nezamestnaných kvalifi- kovaných robotníkov a zároveň dlhý zoznam prác, ktoré bolo nutné realizovať. Namiesto toho, aby peniaze z mestského rozpočtu minuli na uskutočnenie projektov, uložil ich do miestnej banky a vtedy oficiálne platiacu menu nahradil lokálnou menou kolikovaných bankoviek, krytých vkladom v banke.

Suma, ktorú uložil do banky (40 000 rakúskych šilingov), bola iba malou časťou toho, koľko starosta potreboval na realizáciu naplánovaných projektov, napr. vysadenie zelene a stromov, oprava chodníkov, zavedenie vodovodu v meste. Vďaka zave- deniu lokálnej meny sa podarilo realizovať všetky plánované aktivity a zároveň sa odstránila nezamestnanosť a oživila sa ekono- mika. A to všetko bez toho, aby sa mesto zadlžilo.

prínosom brixtonskej líbry je jej veľká mediálna podpora a jej vní- maná ako atrakcia a zaujímavosť, čo pritiahuje turistov do Brixtonu. Pripravuje sa tiež možnosť, aby niektorí ľudia (z neziskoviek) dostávali plat v brixtonskej líbre s 10% bonusom.

Podrobnosti

- Je to typický mestský ko- munitný model. Nie je tak precízne premyslený a vypra- covaný ako Chiemgauer. Je relatívne mladší, vznikol len v roku 2009, nie sú k dispo- zícii exaktné údaje a ka- zovatele. Mä skor komerčne ladený prínos pre zákazníkov, ktorí sú jasne motivovaní hlavne zľavami a bonusmi. Ponúkané zľavy sú veľmi štredé, čo je možno charakteristickéjšie pre anglosaske krajiny, kde je silný motív pre malý biznis v tvrdej konkurencii a veľkom tlaku reťazcov priťahnutí miestnych zákazníkov za každú cenu. Zaujím zo strany obchodníkov sa javí tiež hlavne komerčný.
- Celkovo veľký priestor pre neziskovky tam nie je tak cítiť, ako v prípade nemeckého modelu. Objavuje sa tam deklarovaný ekologický prínos, ktorého dosah a vy-

Obrat v roku 2013 bol 7 181 949 mil. chiemgauerov a z roka na rok je viditeľný veľký nárast. Podrobnosti

- Chiemgauer je veľmi dobre prepracovaný systém. Veľmi dôležitá je krátka doba splatnosti 3 mesiace a 2% poplatok, ktorý musí zaplatiť spotrebiteľ, urýchľuje to výmenu a vytváranie nových hodnôt. Krátke doby a poplatky (koliky) sú typické pre tento druh doplnkovej meny a nemecky hovoriace krajiny.
- Pre spotrebiteľa je hlavnou motiváciou podpora neziskových organizácií, ktoré si on vybral. Pre obchodníka je to možnosť zvýšenia obratu a tiež podpora neziskovíka. Pre neziskovky je to možnosť jasnej finančnej podpory priamo adresne od ľudí. Systém vyžaduje určitú mentálnu zrelosť ľudí a lokál patriotizmus. Je to typický nemecky model, veľmi rozumný, systematický, veľmi pracuje so skutočnou funkciou peňazí a dôrazom na rozvoj kultúrnej a občianskej sféry.

Dôvody pre miestnych malých podnikateľov sú:

- podpora vlastného biznisu
- pomáha to nájsť domáceho dodávateľa
- podpora Brixtonskej komunity

Brixtonská libra existuje v podobe elektronickej formy (Pay by Text). Elektronickej verzii vznikla v septembri 2011. V súčasnosti je zapojených do systému 200 malých podnikov (papierové bankovky) a 100 používateľov elektronickej formy. V systéme je zapojených asi 1000 zákazníkov. Bankovky sú emitované v hodnotách 1, 5, 10 a 20.

Brixtonská libra – komunitný model (UK)

Aj v Londýne sú aktuálne pokusy o vytvorenie vlastnej meny. Ide o novú miestnu menu – brixtonskú libru, ktorej hodnota je totožná s anglickou librou. Brixtonská libra vznikla v roku 2009 a platí v brixtonskom obvode Londýna (brixtonpound.org). Nová mena je vymyslená preto, aby jej majiteľov ochránila pred dôsledkami globálnej krízy a vykyvov na devízovom trhu.

Peniaze sa nevymieňajú fyzickým osobám spať, len obchodníkom za malý (bližšie nešpecifikovaný) poplatok. Klienti, ktorí používajú elektronicke platenie pomocou karty (pay to text) dostávajú 10% bonus na sumu, ktorou si nabíli kartu. Peniaze majú z ročnú dobu expirácie. Prvá emisia ex-pirovala 30. 9. 2011. Druhá emisia stále beží. Dalsím vedľajším

Ak chce zákazník predžiť ich platnosť, musí zaplatiť poplatok 2% z hodnoty bankovíek emitentovi, podobne ako to bolo v prípade kolkovania peňazí v rakúskom Wörgli v tridsiatych rokoch. Tento poplatok je možno chápať ako určitú formu dane peňazného obehu. Jednou zo sociálnych funkcií tejto meny je podpora neziskových organizácií. V systéme existujú 3 druhy klientov:

- **Neziskové organizácie** (získajú 3%): sú oprávnené kúpiť 100 Chiemgauerov za 97 € a predat ich spotrebiteľom za 100 €.
- **Spotrebiteľia:** vymenia svojich 100 € za 100 Chiemgauerov od vybranej neziskovej organizácie, tým ju podporujú. Potom ich môžu minúť v lokálnych podnikoch zapojených do systému za nominálnu hodnotu.
- **Biznis** (poplatok 5%): prijíma platbu od spotrebiteľa v hodnote 100 Chiemgauerov v nominálnej hodnote a buď ich minie na vlastné aktivity alebo ich vymení naspäť v kurze 100 Chiemgauerov za 95 €. Motiváciou je zvýšenie obratu a podpora neziskovíek.

k decembru 2013 bolo do systému zapojených 276 členov (fyzických osôb), 627 podnikov a 253 neziskových subjektov. Vydaných poukázok bolo v eur 2 095 626 a prijatých spať 2 174 909, pričom emitent je stále v pluse. Celi štatistiku nájdete na www.chiemgauer.info

Fungujúce lokálne meny vo svete

Medzi najznámejšie fungujúce alternatívne meny vo svete patria tzv. komplementárne (doplnkové), lokálne meny. Doplnkové meny sú rozšírené v mnohých krajinách sveta, paradoxne práve v regiónoch, mestách a obciach vyspelých európskych krajín, ako sú Nemecko, Veľká Británia, Švajčiarsko, prípadne v rôznych komunitách. Vybrali sme tri najznámejšie lokálne meny, každá predstavuje typický príklad svojho druhu.

- stimulácia miestnej ekonomickej: Chiemgauer zachováva kúpnu silu v regióne lepšie ako euro a podporuje miestne malé a stredné podniky.

Chiemgauer je vydávaný v hodnotách 1, 2, 5, 10, 20 a 50. Výmenný kurz je pevne stanovený: 1 Chiemgauer = 1 €. Mena vychádza z viacerých princípov – staršie peňazí, výrazná funkcia peňazí ako daru. Bankovky majú určenú dobu expirácie na 3 mesiace, potom strácajú platnosť.

Chiemgauer – NGC model (Nemecko)

Medzi najznámejšie doplnkové meny patrí Chiemgauer (www.chiemgauer.info), ktorý vznikol v roku 2003 v oblasti Prien am Chiemsee v Nemecku vo Wal-dorfskej škole.

- Cieľom tejto meny je najmä: tvorba pracovných miest; nezamestnaní, študenti a dobrovoľníci sú platení v Chiemgaueroch
- podpora kultúrnych, vzdelávacích a environmentálnych činností, systém Chiemgauer podporuje neziskové organizácie
- podpora ekologických potravín a energie z obnoviteľných zdrojov
- posilnenie solidarity medzi miestnymi zákazníkmi a podnikmi!

kázať ich na nás. My ich radi oslovíme.

Dobry biznis ste si vymysleli. Koľko na tom zarábate?

Nič. V tomto roku získal zákazník pri výmene eur za živce 5 percent navyše. Obchodník pri spätnej zámene živcov za eurá dostal o päť percent menej. Celú réžiu lokálnej meny živce financujeme z prostriedkov programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce a dm drogérie markt. Okrem toho nám pomáha niekoľko dobrovoľníkov.

Čo by sa stalo, keby prišli všetci obchodníci v jeden deň k vám a chceli by si zame- niť živce? Vedeli by ste ich vyplatiť?

Určite by sme to zvládli. Je pre nás dôležité, aby sme pre obchodníkov boli serióznym partnerom, takže každý živec je krytý eukrom uloženým v de- pozite. Ak by si zajtra prišli všetci obchodníci zameniť živce, dostanú za ne eurá. Ale budeme radšej, keď bude živce čo najdlhšie kolovať medzi obchodníkmi navzájom, lebo len takto sa posilňuje miestna ekonomika. Boli by ste prekapení, koľko úspešných lokálnych mien funguje vo svete – v susednom Rakúsku alebo Veľkej Británii, Švajčiarsku či Nemecku. Slovensko je jedným z najmladších členov, ktorí do rodiny lokálnych mien vstúpili.

Časte otázky

Odpovedá Lucia Katonová zo Živice.

Prečo nie je použiteľný Bratislavský živec vo Zvolene a naopak?

Lokálna mena má význam vtedy, ak funguje na jasne ohraničenom území. Je možné, že živec sa neskôr rozšíri na okres. V tejto chvíli ale vychádzame zo skúsenosti švajčiarskeho partnera a lokálnu menu ohraničujeme na jedno mesto.

Rád by som živec používal bezne, ale v ponuke je malý výber prevádzok prijímajúcich živec, čo s tým?

Koncept lokálnej meny je na Slovensku pomerne nový. Lokálna mena živec funguje od apríla 2014. Aj keď sa snažíme ponúknuť pestrú škálu prevádzok, potrebuje to čas, kým si obchodníci aj miestni obyvatelia osvoja tento koncept a začnú sa aktívnejšie zapájať. Budeme radi, ak svojho miestneho obchodníka o živci informujete alebo nám dáte tip, koho máme zapojiť.

Do prevádzok, kde chodím živec nepríjímajú. Dá sa to nejak zmeniť?

Áno, môžete im vysvetliť výhody fungovania lokálnej meny a od-

obchodníka alebo ho vyplatiť

svojim zamestnancom. Tým dochádza k obehu peňazí v danom

vymenené miesto a zákazník,

zákazník a obchodník, obchodník a ďalší obchodník (subdodávateľ). Ak budete používať živec

na budúci rok, tak zároveň vdaka jeho používaniu napíňate komunitný fond pre miestne verejnoprospešné aktivity.

Vymieňať si živec vo výmennom mieste je pre mňa nepraktické a časovo náročné. Niektorých ľudí to môže odrádzať, čo s tým?

Hľadáme spôsoby, ako zvýšiť obeh živica a spraviť ho prístupnejším pre zákazníkov aj obchodníkov. Tento rok je možné si živec vymeniť v 6 prevádzkach v Bratislave a Zvolene na jednom mieste. Takisto si zákazníci môžu živec objednať na dobierku za malý poplatok. V roku 2015 začne fungovať elektronický živec, ktorý podstatne uľahčí manipuláciu. Zároveň rokJujeme s firmami, ktoré by ponúkli svoj živec pre náš všetkých. Ak obchodník prijme živec, je motivo-

Alky je rozdiel medzi živcom a stravnou poukážkou?

Zásadný. Za stravné lístky si môžete stravné lístky ďalej použiť ako platidlo. Živec má úplne inú filozofiu: môžete si za neho kúpiť knihy, farmárske výrobky, gombíky, dať si obed a zaplatiť inzerciu v novinách. Jednoduché ho môžete použiť u všetkých miestnych obchodníkov, ktorí živec akceptujú. A ďalší zásadný rozdiel je, že živicami si môžu navzájom medzi sebou platiť aj miestni obchodníci a dodávateľia. Nič z toho stravné lístky neumožňujú.

Ked' chcem podporiť miestneho obchodníka, môžem to ale spraviť aj euróm?

Určite áno a len vitáme, ak zákazník smeruje svoje peniaze do obchodov, ktoré má rád. Ak platíte živcom, je ale oveľa väčšia pravdepodobnosť, že peniaze budú dlhšie v obehu v danom meste. Z jednoduchejšieho dôvodu – inde neplatia. Tým sa posilňuje miestna ekonomika, čo je dobré pre nás všetkých. Ak obchodník prijme živec, je motivo-

vany použiť ho ďalej – u ďalšieho obchodníka alebo v ďalšom meste. Z jednoduchejšieho dôvodu – inde neplatia. Tým sa posilňuje miestna ekonomika, čo je dobré pre nás všetkých. Ak obchodník prijme živec, je motivo-

Chcem skúsiť platiť živcom. Ako na to?

**Pozor: živec platí iba jeden
kalendárny rok**

- dôvodom časovo obmedze-

nej platnosti je podpora jeho

- obehu a zabránenie špekulá-

ciám

- je potreba, aby zákazníci živ-

ce pred skončením splatnosti

- obchodníci si ho budú môcť

do 30 dní od skončenia plat-

- nosti zameniť naspäť za eura

nezamienené živce použije

- živica na pokrytie režiijných

výdavkov lokálnej meny /pro-

- pagácia, tlač novej emisie/

Viac nájdete na

- www.lokalnarena.sk.

Výmena eura za živec:

- na určených výmenných

miestach v Bratislave a Zvo-

- len, ktorých zoznam nájdete

na www.lokalnarena.sk

- všetky zapojené prevádzky

sú označené špeciálnymi!

- nálepkami, takže ich ľahko

spoznáte

Platba živcom:

- zoznam zapojených obcho-

dov nájdete na [- \[www.lokalnarena.sk\]\(http://www.lokalnarena.sk\)](http://www.lokalna-</p></div><div data-bbox=)

zapojené prevádzky nájde-

- te aj na www.eko-mapas.sk

v kategórii Biospotrebitel/

- Nákup – Lokálna mena

k dispozícii je aj mobilná apli-

- kácia Eko-Trace.

Živec koluje nielen medzi ob-
chodníkmi a zákazníkmi, ale aj
medzi obchodníkmi navzájom
a obchodníkmi a ich dodáva-
teľmi, čo zabezpečuje jeho
zotranie v miestnej ekonomii-
ke a zabraňuje jeho odtokaniu
mimo ňu.

*„Už známy britský
ekonom J. M.*

*Keynes povedal, že
pre miestny rozvoj
je dôležitý nie len*

*objem peňazí,
ktore do oblasti
prichádzajú,*

*ale aj doba,
ktorú v regióne
zotrvávajú. Presne*

*toto lokálna mena
zabezpečuje.”*

Pokiaľ teda vy osobne a váš
zamestnávateľ – či je to výro-
ca, hotel, obecný úrad alebo
škola – mňate svoje peniaze
miestne, pomáate tým roz-
voj svojho regiónu, pretože
podporujete miestnu výrobu
a miestnu zamestnanosť.

Čo živec prináša?

Lokálna mena živec posilňuje lokálnu ekonomiku a zároveň vzťah ľudí ku komunite, v ktorej pracujú, podnikajú, zijú a študujú.

Živec je komunitnou menou, ktorá spája ľudí a umožňuje im vyjadriť podporu svojmu mestu. Živec vytvára priamy kontakt medzi miestnymi podnikmi a ich zákazníkmi, čím rozvíja osobnejšie vzťahy a prepojenia. Živec pomáha aj životnému prostrediu – lokálny nákup znamená menej prepravy.

„Vďaka živcu ostáva viac peňazí v komunite, čím sa podporuje jeho vyššia sebestačnosť a buduje väčšia nezávislosť od externých zdrojov. Živce ostávajú v lokálnej ekonomike, ľudia ich používajú znovu a znovu, čím vytvárajú viac hodnôt pre svoju komunitu.“

Čo je to živec?

Lokálna mena živec patrí medzi alternatívne meny, čo je peňažný systém odlišujúci sa od oficiálnej meny. Môže existovať v mnohých variantoch – vo forme peňazí, hodín/minút, či virtuálne. Alternatívna mena môže tú oficiálnu nahrádzať alebo byť na existujúcu menu viazaná – tzv. doplnková mena.

Použitie **alternatívnej meny** je obmedzené na určitú obec, región alebo komunitu. Doplnkové meny majú hlavne **sociálnu funkciu**. Peniaze neodtekajú preč z komunity, zostávajú „doma“ a kolovanim v komunite vytvárajú prácu a oživujú ekonomiku. Živec zaviedla do obehu Živica v apríli 2014 ako jednu z aktivít projektu **Nevyšliapanou cestou**. **Živec je doplnková lokálna mena**, ktorá platí súčasne s eukrom a je na euro viazaná. Jeden živec má hodnotu jedného eura. V Bratislave platí Bratislavský živec a vo Zvolene Zvolenský živec. V roku 2014 získali zákazníci pri výmene bonus 5% živcov navyše. Bonus sa zaviedol v prvom roku ako súčasť motivácie a podpory rozširovania lokálnej meny. Ukázalo sa však, že tento prvok nebol až taký silný. Od roku 2015 si zákazníci vymieňajú živce v pomere 1 : 1.

Emisia 2014 a Emisia 2015

- **2014:** 5% bonus pre zákazníka, 5% strata pre obchodníka pri spätnéj výmene

- **2015:** 0% bonus pre zákazníka, 3% poplatok z vymerenej sumy pre obchodníka pri spätnéj výmene, **zavedenie komunitného fondu a elektronického živca**

O sile lokálnej komunity nerozhoduje iba to, koľko peňazí tam pritečie, ale najmä to, koľko peňazí sa tam dokáže udržať a ako dlho. Čím viac a dlhšie sa miestne príjmy „tucia“ v komunitách, tým výraznejší efekt majú. Britský think-tank New Economist Foundation vyvinul metódu, ktorú nazývajú komunitný index, ktorý dokazuje význam používania peňazí v lokálnych komunitách. Viac informácií nájdete na www.lokalnamena.sk v časti zaujímavé odkazy.

Elektronický živec

Pomocou softvéru si budete môcť zameniť eura za živec. Za živec bude možné nakupovať v e-shopoch a vo vybraných prevádzkach prostredníctvom mobilu. Jedná sa o unikátnu formu lokálnej meny, ktorá je úspešne realizovaná v Bratislave vo Veľkej Británii (bristolpound.org). Slovensko sa tak zaradí medzi niekoľko krajín na svete, ktoré využívajú formu elektronického lokálneho plátidla.

Komunitný fond

V tomto roku vznikne vďaka podpore spoločnosti dm drogerie markt s. r. o. tzv. komunitný fond. Čím viac živočov budeme používať, tým väčšia suma vznikne na podporu miestnych projektov. Každý Bratislavčan a Zvolenčan vďaka komunitnému fondu podporí zaujímavé miestne verejnoprospešné projekty, o ktorých hlasovaním rozhodnú miestni obyvatelia.

Viac nájdete na www.lokalnamena.sk.

meste?

Jana dostane 100 eur

- Aby to oslávila, poprosí miestneho pekára, aby upiekol špeciálnu tortu: 35 eur a miestneho inštalatéra, aby jej vycítil odtok: 45 eur
- Zostávajúcich 20 eur ide na jej účet za telefón a tak opusti región.
- Spolu minula Jana v regióne 80 eur.
- Anna nechala v regióne 20 eur, Jana 80 eur

a podporila tak viac komunitu, v ktorej žije.

Jana

odchádza z komunity
účet za telefón

100 €

ostáva v komunitě
torta od miestneho pekára a práca miestneho inštalatéra

80 €

INFOGRAFIKA: SVETOZÁR ŠOMŠÁK

Ako obiehajú euro v jednom

Predstavme si, že namatujeme jedno euro na červeno a budeme sledovať jeho obeh. Vždy, keď bude meniť majiteľa v rámci komunity, to znamená príjem pre miestneho obyvateľa. Čím viac majiteľov vystrieda, tým lepšie pre komunitu.

V skutočnosti peniaze, ktoré sú znovu minuté v regióne prinesú ten istý efekt ako prítiahnutie nových investícií do regiónu. V každom prípade sú to nové peniaze v rukách osoby, ktorá ich dostane. To je príklad s jedným eurom. Presne k tomu účelu je zavedená lokálna mena živec. Skúsme sledovať obeh 100 eur na ich ceste v regióne, aby sme videli, kam poputujú a aký budú mať dopad:

Lokálna ekonomika je súčtom mnohých častí. Kde miniete vaše peniaze, je veľmi dôležité. Záleží však aj na tom, kde minú peniaze tí, ktorým zaplatíte. Toto všetko lokálna mena živca zabezpečuje. Platbou živcom podporujete miestnych obchodníkov a zároveň ich motivujete, aby aj oni nakupovali vo vlastnom meste. Pretože živec má len lokálnu platnosť.

Na úvod...

Držite v rukách bulletin, ktorý v sebe sumarizuje výsledky takmer dvojročnej práce na projekte *Nevyšípanou cestou*. Cieľom projektu bolo ukázať alternatívny život v meste, ktoré zvyšujú jeho potravinovú bezpečnosť a ekonomickú sebestačnosť a berú ohľad na životné prostredie. Projekt na Slovensko priniesol **model trvalo udržateľného spôsobu života v meste** od švajčiarskeho partnera *Urban Agriculture Netz Basel*, ktorý všetky aktivity realizuje v Bazileji.

V dvoch vybraných mestách – Zvolen a Bratislava – mal projekt za cieľ ukázať **úspešné eko-komunitné aktivity**. V oboch mestách vyrástli **komunitné záhrady**, osadili sa **mestské veľkoplnková mena „živec“**, ktorá minimalizuje únik finančných tokov mimo komunity a tým zvyšuje jej sebestačnosť.

Projekt vzbudil veľkú mediálnu aj občiansku odozvu a čo všetko a ako sa nám v ňom podarilo nájdete na ďalších stranách a na webových stránkach jednotlivých aktivít projektu.

Michal Hvorecký,

spisovateľ

Janka Hospodárová,

moderátorka

Už samotný názov tejto meny je krásny :-). Evokuje život. Zíjeme rada a dobre a úprimne si želám, aby tak žili aj iní. Živec sa mi pozdáva najmä preto, lebo ním podporujem miestnych obchodníkov. Takmer zásadne chodím do malých obchodov, rada sa rozprávam s ich majiteľmi a teším sa, keď sa im darí. Viem, ako sa má dcérka majiteľa obchodu, kde kupujem dobroty pre svojho psa. Viem, čo trápí a teší majiteľa neďalekej kaviarne a rada s ním o tom debatujem. Stokrát radšej podporím svojich dobrých známych. Peniaze zostanú v našom meste a nerozplynú sa nikde vo vzduchoprázdne. So živcom sú obchody fair a transparentné. A tak sa mi to páči.

Lokálnu menu si cením preto, lebo v globalizovanom svete umožňuje podporovať skutočne lokálne aktivity a podniky. Za veľký problém Slovenska považujem, že veľa ľudí platí dane celkom inde, ako v mies- te skutočného bydliska. Živec mi umožňuje podporiť priamo dobrých a čestných obchodníkov, ktorých služby alebo výrobky mám rád. V niektorých supermarketoch človek zaplatí a vôbec netuší, či jeho platba skončí v tom istom štáte, či vôbec na tom istom kontinente. So živcom presne viem, komu som zaplatil. K takémuto modelu biznisu sa pridáva čoraz viac komunit, lebo je transparentnejší, otvorenejší a ferovejší. Obchod nie je zlo. Zlo je korupcia, neprehľadnosť, klamstvo. Živec sú peniaze, ktoré nesmrdia.

Obsah

Na úvod.....	5
Ako obieha euro v jednom meste?.....	7
Emisia 2014 a Emisia 2015	7
Čo je to živec?	8
Čo živec prináša?	8
Čcem skúsiť platiť živcom. Ako na to?	9
Časté otázky.....	10
Fungujúce lokálne meny vo svete	11
Praktické tipy ako zaviesť lokálnu menu	14

PROJEKT FINANČNE
PODPORILA AJ SPOLOČNOSŤ
dm drogerie markt, s. r. o.

TENTO PROJEKT JE PODPorený PROSTREDNÍCTVOM
PROGRAMU ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁČE
V RÁMCI ROZŠÍRENEJ EURÓPSKEJ ÚNIE

PROGRAM ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁČE
SWISS-SLOVAK COOPERATION PROGRAMME

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Na projekta financovacia Slovenská republika
Projekt sa financuje zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky

BLOKOVÝ GRANT PRE MNO A PODPORU PARTNERSTEV ŠVAJČIARSKO-SLOVENSKEJ SPOLUPRÁČE
REALIZUJE NADÁCIA EKOPOLIS
V SPOLUPRÁČI S PARTNERMI NADACIOU SOCIA A KARPATSKOU NADACIOU

nadácia ekopolis
socťa
Karpatská nadácia

www.bgsfm.sk

ohľaduplné nakupovanie

ekoobchod
REALIZUJE ŽIVICA

knihy,
časopisy, DVD

recyklovaný
a biodegradabilný
tovar

prírodná
kozmetika

čapovanie
eko-drogerie

Fair Trade

lokálna mena
Bratislavský živec

Kamenná predajňa:
Vysoká 18 / Bratislava / po - pi: 12.00 - 18.00
e-shop: www.ekoobchod.sk

Lokálna mena

Bratislavský živec
Zvolenský živec

ŽKZ